

PALEOLITICUL DE LA MITOC-VALEA IZVORULUI — SPECIFICUL CULTURII ȘI MEDIUL NATURAL

MARIA BITIRI, MARIN CÂRCIUMARU și POMPILIU VASILESCU

Cunoscut încă din 1885 ca localitate în care s-a făcut prima descoperire paleolitică din România ¹, Mitocul a continuat și continuă să fie în atenția geologilor și arheologilor, cei dintii atrași de complexitatea structurii și fenomenelor geologice din zonă, iar cei din urmă de silexurile cu dovezi certe de cioplire intenționată aflate în deschiderile naturale și la suprafața solului în mai multe puncte ².

Descoperirea de la Valea Izvorului o datorăm lui N. N. Zaharia, care în perioada 1952—1956, a întreprins o serie de cercetări arheologice de suprafață în nordul Moldovei, prilej cu care a descoperit silexuri de factură paleolitică la Mitoc, în preajma Izvorului, punct pe care l-a denumit „Dealul Sărăturii” ³.

Așa cum se afirmă în raportul preliminar publicat în 1959, din nevoia „reclarificării primelor descoperiri paleolitice din Moldova”, Institutul de arheologie din București, prin persoana regretatului C. S. Nicolăescu-Plopșor, atunci șeful sectorului paleolitic, a reluat cercetările de pe Prut, înscriind în planul suplimentar de săpături pe anul 1956 un taluz la Malul Galben și un sondaj la Dealul Sărăturii, în colaborare cu N. N. Zaharia ⁴. Materialul recoltat în sondajul adâncit pe o suprafață de 2 mp până la 4,5 mp, a prilejuit autorilor săpăturii delimitarea a șase niveluri de locuire considerate de tip mustertian.

În anul 1963 ne-a fost încredințată continuarea în acest punct, dar săpăturile nu au putut fi reluate decât în 1977.

Obiectivul în discuție este cantonat pe o veche terasă a Prutului, afectată de diverse fenomene geologice specifice zonei. Aceste fenomene au dus la deranjarea și chiar dislocarea parțială a sedimentelor loessoide,

1 Gr. Ștefănescu, Relațiunea sumară de lucrările Biroului Geologic în campania anului 1885, Anuarul Biroului Geologic III, 1, 1885, București, 1888, p. 4-87.

2 N. N. Moroșan, Le pléistocène et le paléolithique de la Roumanie du nord-est, Anuarul Institutului Geologic al României, vol. XIX, 1938, p. 54-60.

3 N. Zaharia, Descoperiri paleolitice în Moldova efectuate între anii 1952—1957, Arheologia Moldovei, I, 1961, p. 11-43.

4 C. S. Nicolăescu-Plopșor, N. N. Zaharia, Cercetările paleolitice din 1956 (IV Mitoc), Materiale V, 1959, p. 34-38.

în special în partea superioară a coloanei stratigrafice, antrenând într-o oarecare măsură și materialele arheologice.

Conform analizei granulometrice (tabelul 1) textura sedimentului ce înglobează resturile arheologice se prezintă astfel : 50—80 cm — sediment lutos-nisipos ; 90—120 cm — depozit nisipos lutos ; 130—320 cm — sediment lutos-slab nisipos.

Dislocarea depozitelor din partea superioară a coloanei stratigrafice a redus adâncimea la care se găsește stratul paleolitic și a făcut ca piese litice specifice acestuia să fie scoase la suprafață sau să fie amestecate între materialele arheologice proprii altor epoci. În aceste condiții stratul paleolitic nu poate fi strict delimitat, piese aparținând acestuia apărând de la suprafața solului și continuând uneori pînă către 4 m adâncime. Ceea ce diferă de la un orizont la altul este frecvența materialelor. În acest sens am constatat trei niveluri cu aglomerări mai evidente, situate aproximativ între 80 și 220 cm adâncime.

Tehnica de cioplire și tipologia materialului provenit din primele două campanii de săpături ne-au atras atenția în special în legătură cu preocupările noastre privind etapa de început a paleoliticului superior⁵ și ne-au determinat să vedem în acest obiectiv nu un musterian obișnuit pentru zona Prutului, ci un complex deosebit de important cu caractere culturale și cronologice specifice. Între materialele descoperite în prima noastră săpătură am sesizat numărul relativ mare de piese denticulate și cu scobituri laterale cunoscute în musterianul din zonă dar, așa cum subliniam într-o notă publicată în 1970, „proporțional, și chiar tipologic, la Mitoc se impun“⁶. Acest element s-a conturat cu mai multă certitudine în ultima campanie și vine să definească un nou aspect cultural paleolitic pe Prutul mijlociu, primul și singurul deocamdată în țara noastră.

La importanța culturală a obiectivului de la Valea Izvorului sîntem acum în măsură să adăugăm precizări stratigrafice și paleoclimatice realizate în urma cercetărilor din 1977. Avem în vedere analizele de polen, granulometrice, de carbonați și determinarea humusului, care permit o nouă viziune asupra stratigrafiei, paleoclimatului și geocronologiei acestui obiectiv.

Analiza polinică cuprinde depozitul dintre 340 și 40 cm. Spectrele polinice inferioare specifice depozitului lutos-nisipos au relevat că sedimentarea s-a produs într-o perioadă rece, stadială. În acest timp în peisajul de tundră care cuprindea aceste locuri existau foarte puțini copaci, printre care arinul, salcia, iar dintre conifere laricele, ienupărul, molidul și foarte rar pinul. În aceste vremuri punctul cercetat de noi nu era ocupat de om.

Ameliorarea climatului începe să se facă simțită odată cu depunerea stratului de la 240 cm adâncime. Peisajul de tundră se schimbă într-unul de silvo-tundră, iar treptat tot mai mult capătă un aspect silvestru, în

5 Maria Bitiri, Începutul paleoliticului superior în România, SCIV, 16, 1965, 1, p. 5-6.

6 Maria Bitiri, Cîteva date cu privire la paleoliticul de la Mitoc—Valea Izvorului, Studii și materiale, III, Suceava, 1973, p. 34.

sensul că existau pîlcuri destul de răzlețe de pădure. Putem spune că depozitul cuprins între 220 și 150 cm s-a depus într-o perioadă caldă, interstadială, considerată ca aparținînd complexului interstadial Ohada. În timpul acestei perioade de încălzire își face simțită prezența omul paleolitic. Prin paralelizările care se pot face între această perioadă de încălzire și cele din Europa centrală și de vest considerăm ca vîrstă a complexului interstadial Ohada cea cuprinsă între 30600 î.e.n. și 26350 î.e.n. Pădurea în aceste vremuri era formată în cea mai mare parte din foioase, între care predominau ulmii. De-a lungul Prutului se dezvoltă mai cu seamă aninul, mesteacănul și salcia.

O nouă răcire a climatului se remarcă odată cu depunerea stratului de la 150 cm adîncime. Condițiile de viață devin foarte aspre mai cu seamă în perioada cînd se sedimenta orizontul de la 130 cm adîncime. Arborii cu frunza căzătoare dispăruseră în cea mai mare parte a lor din împrejurimile obiectivului nostru. Doar din loc în loc, în zonele mai adăpostite se întîlnea izolat cîte un tei sau alun. Peisajul acestor timpuri era asemănător aceluia de stepă-tundră. Ulterior acestei faze de răcire climatul cunoaște o nouă ameliorare proprie oscilației climatice Herculane I. La început apar coniferele, cum ar fi pinul și molidul, iar după aceea se dezvoltă din ce în ce mai bine teiul, arțarul, mesteacănul și alți copaci cu frunza lată.

După această perioadă de încălzire condițiile climatice au favorizat, datorită probabil precipitațiilor mai abundente, o serie de procese de spălări ușoare ale sedimentului, ceea ce a determinat deranjarea unei succesiuni normale a depozitului. Pentru aceasta considerăm că depozitul superior adîncimii de 110 cm a suferit unele remanieri ușoare de suprafață, ceea ce ne determină să privim această secvență cu mai multă prudență din punct de vedere stratigrafic. Situația este cu atît mai curioasă cu cît materialele de la acest nivel sînt identice celor de mai jos.

Tab. 1. Analiza granulometrică de la Valea Izvorului

Adîncimea în cm.	FRAȚIUNI GRANULOMETRICE ÎN %										Argilă fizică 0,01 mm	Humus în %	CO ₂ Ca în %
	Nisip grosier				Nisip fin				Praf	Argilă			
	2—0,2 mm	2—1 mm	1—0,5 mm	0,5—0,2 mm	0,2—0,02 mm	0,1—0,05 mm	0,05—0,02 mm	0,2—0,1 mm	0,02—0,002 mm	<0,002 mm			
60—50	6,7	0,0	0,3	6,4	53,3	12,3	29,4	11,6	18,4	21,6	30,8	1,50	11,01
80—70	7,6	0,0	0,3	7,3	52,2	13,2	28,5	10,5	19,3	20,9	30,5	1,15	11,63
100—90	11,8	0,0	0,5	11,3	42,5	12,8	26,1	13,6	16,5	19,2	29,6	0,74	15,24
130—120	4,9	0,0	0,3	4,6	49,3	12,4	29,6	7,3	23,6	22,2	32,2	0,37	24,35
160—140	2,1	0,0	0,0	2,1	52,6	9,9	39,6	3,1	23,3	22,0	31,7	0,42	23,29
190—180	1,8	0,0	0,1	1,7	51,7	14,5	31,8	5,4	25,6	20,9	30,7	0,29	17,57
220—200	2,0	0,0	0,0	2,0	48,2	12,8	30,0	5,4	25,4	24,4	36,5	0,20	13,71

Materialul arheologic descoperit în stratul paleolitic în ultimele două campanii constă în exclusivitate din piese litice.

Materia primă o constituie cremenea cretacică albastră, patinată în alb, aflată în depozit natural în imediata apropiere, între calcarele de la baza terasei, scoase la zi de eroziunea provocată de pîrîrul Ghireni și apele Izvorului.

Nu s-au descoperit resturi faunistice și nici vetre de foc, deși sînt mai multe piese calcinate.

Marea majoritate a materialului o constituie deșeurile de cioplire de toate categoriile (așchii de decorticare, spărturi, bucăți de cremene sparte și abandonate din cauza concrețiunilor calcaroase aflate în interiorul lor, așchii de cioplire de toate mărimile), care se ridică la 82,48%, procentaj ce plasează de la început obiectivul nostru în rîndul atelierelor de producție a uneltelor de piatră. Din totalitatea materialelor descoperite am selecționat un număr de 1105 piese tipice (17,52%) care constau din 123 de nuclee, 521 de lame, 461 de așchii bine definite și unelte. Marea majoritate a nucleelor o constituie cele prismatice cu unul și două planuri de lovire. Între așchii numai 27,33% au planuri de lovire largi, expresive, care se înscriu în categoria celor drepte, fațetate și diedre. În rest, atît așchiile, cît și lamele au planul foarte mic. Formele așchiilor sînt în general neregulate, între ele însă un procent de 12,58% au caractere „Levallois” distincte. Dimensiunile pieselor sînt medii, cuprinse între circa 5 și 8 cm.

Piese retușate întrunesc 260 exemplare (4,12% din totalul materialului descoperit și 22,62% din cel tipic) și constau din 125 lame și așchii denticulate, 35 lame și așchii cu scobituri laterale, 31 gratoare, 16 lame cu creastă, 12 lame și așchii trunchiate, 11 burine, 10 bifaciale, 8 racloare și 7 străpungătoare atipice.

Făcînd o grupare a tipurilor de unelte descoperite la Valea Izvorului constatăm că sînt reprezentate mai bine două grupe tipologice. Prima, și cea mai numeroasă, o constituie piesele denticulate și cu scobituri laterale care întrunesc un procentaj de 61,5% (fig. 1). Cea de a doua grupă este reprezentată de tipuri specifice paleoliticului superior (gratoare, burine, străpungătoare și lame cu creastă), care întrunesc 25%. Piese bifaciale sînt puțin numeroase, ele reprezentînd doar 3,85% (fig. 2). Subliniem faptul că marea majoritate a materialului este în stare fragmentară, piesele întregi întrunind numai 24,98%.

Un element important în analiza noastră îl constituie tehnica de retușare care prin caracterul ei mărunț, strict marginal și discontinuu de cele mai multe ori, constituie una din caracteristicile acestui obiectiv.

Uneltele denticulate și cele cu scobituri laterale sînt cioplite pe așchii și lame care nu se înscriu întotdeauna în categoria celor cu forme bine conturate, determinabile, fapt ce dovedește că ele au avut o importanță funcțională determinată și imediată. Între acestea amintim și descoperirea unei lame așchiere întregi cu alveolări bilaterale retușate în partea inferioară și așchieri suplimentare de subțiere a celor două capete, care

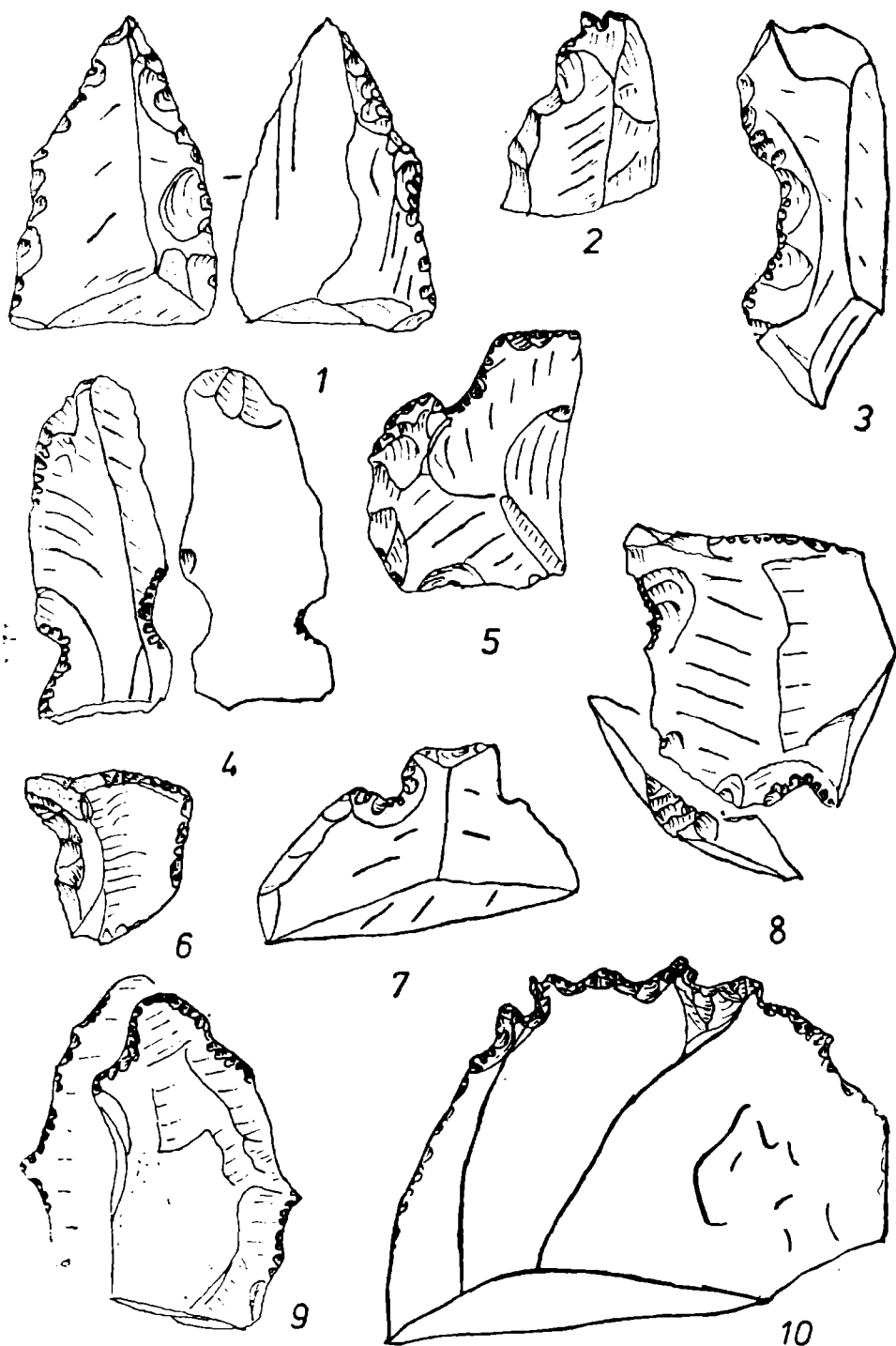

FIG. 1 Mitoc—Valca Izvorului. 1—10 piese de silex.

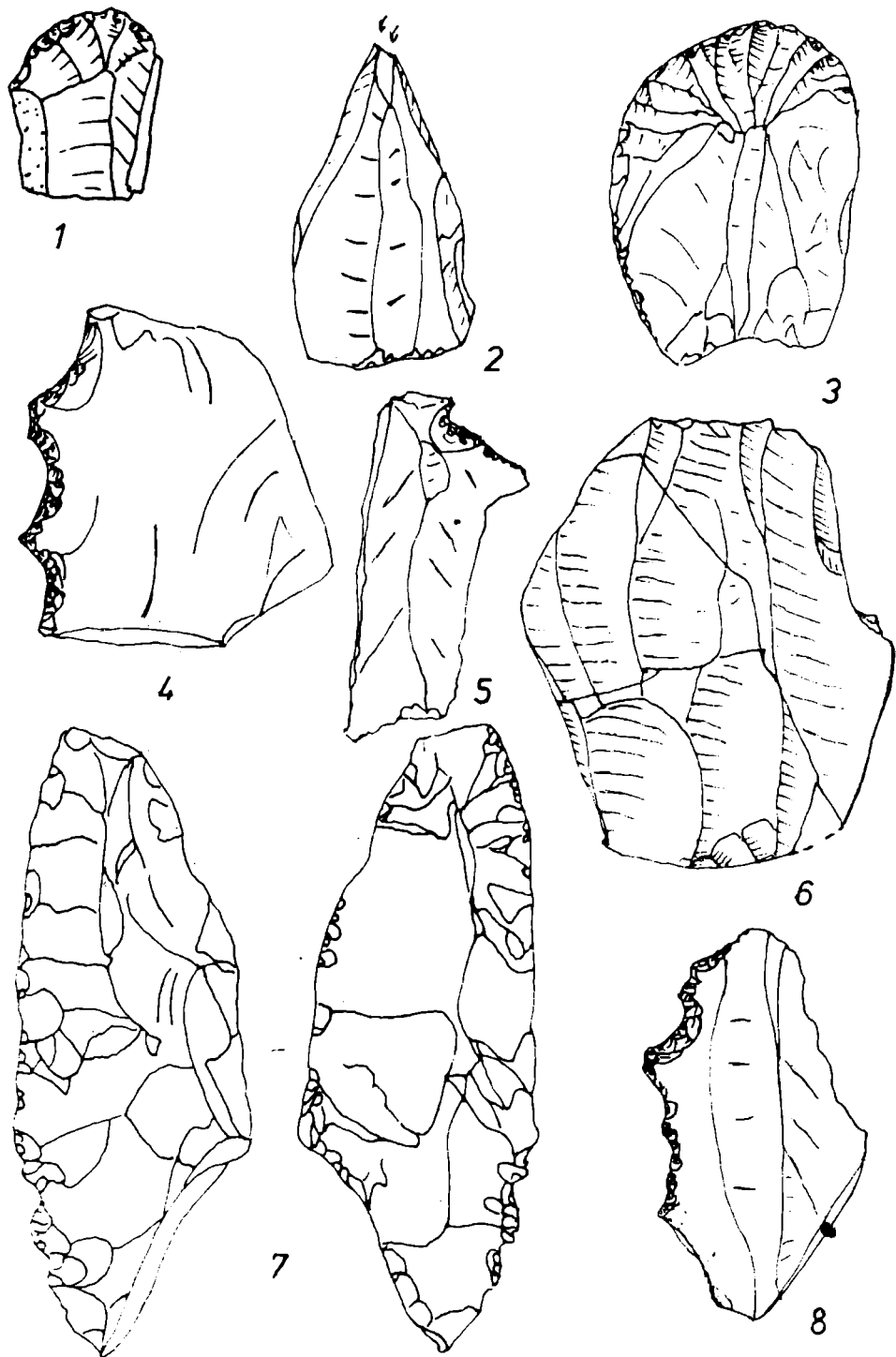

FIG. 2 Mitoc—Valea Chioara 1988 piese de silex.

prin forma ei sugerează figura uni pește (fig. 3). Forma inițială a fost fără îndoială întâmplătoare, dar cioplirea ulterioară și accentuarea aplatizării botului și bifurcării cozii par a fi elemente executate intenționat, în vederea mai bune adaptări a figurii.

Uneltele denticulate și cu scobituri laterale întrunesc și alte elemente funcționale care merită o caracterizare specială după principii tipologice. Studiarea specială la microscop de către S. A. Semenov a unor astfel de piese provenite din locuirea mustieriană de peșteră Voronțovo de pe malul caucazian al Mării Negre a dus la identificarea unor striuri regulate ca unelte de răzuit (cuțitoaie) pe materiale fibroase dure, precum și a unor porțiuni lustruite pe capetele ținute între degete (mare și arătător) în timpul lucrului ⁷.

Unele din piesele noastre cu denticulări adânci și cu scobituri laterale privite la microscop nu prezintă striuri ci o tocire uniformă, fapt ce indică folosirea lor la cojirea sau finisarea fibrelor de pe coaja unor copaci (salcie, tei) prezenți în diagrama polinică sau chiar a unor fibre de plante textile cum ar fi probabil cînepa (analiza polinică a relevat, de asemenea, prezența în acea perioadă a familiei *Cannabinaceae*).

Prezența unor astfel de piese în stațiunile musteriene a fost sesizată de F. Bordes care le-a inclus în lista sa tip la numărul 41 și 42 ⁸. Descoperirea unui număr sporit, impunător, de unelte denticulate în complexele musteriene din sudul Franței a dus la separarea unui mustierian denticulat în mai multe variante ⁹, a micro-mustierianului denticulat în Orientul Apropiat și în Caucaz ¹⁰ și, în sfîrșit, în ultimul deceniu la separarea unei variante culturale taiasiano-mustierian-denticulată între Prut și Nistru ¹¹. Ultima variantă, reprezentată de stațiuni ca Duruitoarea Veche și Stînca, reprezintă cea mai apropiată analogie, deși nu identică, dacă avem în vedere caracterul microlitic al unei bune părți din inventarul acestor stațiuni.

Numărul mare de stațiuni cu astfel de piese a atras atenția și sînt deja încercări în stabilirea unei tipologii bazată pe delimitarea și caracterizarea elementelor funcționale pe uneltele denticulate și cu scobituri laterale ¹².

Revenind însă la complexul nostru, încercăm o scurtă caracterizare cu încadrarea culturală și geocronologică ce se impune :

1 — Avînd în vedere numărul mare de deșeuri de prelucrare și procentul scăzut de unelte finite întregi, considerăm că sîntem în fața unui atelier de cioplire a uneltelor de piatră care erau înstrăinate.

7 S. A. Semenov, O sledah rabotina mustierskih orudiah iz Voronțovskoi peșceri, MIA, 185, Leningrad 1972, p. 20-24.

8 F. Bordes, Typologie du paléolithique ancien et moyen, Mémoire, 1, Bordesaux, 1961.

9 H. de Lumley, — Woodyear, Le paléolithique inférieur et moyen du Midi méditerranéen dans son cadre géologique, Gallia Préhistoire, V, supplément, vol. II, 1971, p. 363-364.

10 V. P. Liubin, *Mustierskie kulturi Kavkaza*, Leningrad, 1977.

11 N. K. Anisiutkin, *Mustie Pruto-Dnestrovskogo mejdurecia* (autoreferatul tezei de doctorat), Leningrad, 1971.

12 I. I. Korobkov, M. M. Mansurov, K voprosu o tipologii teiaksko-zubceatih indusirii, MIA, 185, p. 55-67.

2 — Componenta tipologică și caracterele tehnicii de cioplire indică un facies cultural specific zonei Prutului mijlociu cu piese denticulate bifaciale și cu un procent foarte ridicat de lame. El reprezintă fie faza cea mai târzie de dezvoltare a musterianului din zonă, fie o nouă cultură care s-a dezvoltat pe baza acestuia la începutul paleoliticului superior, în

FIG. 3 Mitoc—Valea Izvorului, piesă de silix (figură de pește?).

care au predominat uneltele de răzuit și despicat (piese denticulate, cu scobituri laterale, gratoare, burine) și străpungătoarele cu dimensiuni medii, puține racloare și piese cioplite bifacial. Ultimele două tipuri de unelte sînt în procentaj majoritar în musterianul de la Ripiceni, iar cele majoritare de la Mitoc sînt mai puțin numeroase la Ripiceni.

3 — Atelierul de la Valea Izvorului are un caracter complex care rezultă din asocierea prelucrării uneltelor de piatră cu aceea a accesoriilor necesare montării lor în coadă (fișii de mlădițe de salcie, fibre de coajă de tei și fibre de cîneapă etc.).

Încercînd o paralelizare din punct de vedere cronologic între complexul de la Mitoc și alte stațiuni paleolitice constatăm îndelungata persistență a comunităților musteriene pe teritoriul țării noastre și contemporaneitatea lor în fazele târzii de dezvoltare cu cele specifice culturilor paleoliticului superior. Astfel, începutul activității în atelierul de la Valea Izvorului apare contemporan stratului steril ce desparte ultimele două niveluri musteriene (V și VI) de la Ripiceni Izvor¹³, părții superioare a locuirii musteriene din Peștera Curată de la Nandru și Peștera Bordul Mare de la Ohaba Ponor¹⁴ și sfîrșitul locuirii musteriene din Peștera Gura Cheii — Rîșnov¹⁵. Dar, începutul activității la Valea Izvorului este de asemenea sincron locuirilor paleolitice superioare (aurignaciene și parțial chiar celor gravetiene) de la Dîrțu și Bistricioara de pe Valea Bistriței¹⁶. În schimb, le precede pe cele aurignaciene de la Tincova și Românești-Dumbrăvița din Banat¹⁷.

Toate aceste date dovedesc dezvoltarea culturală neuniformă a comunităților paleolitice pe teritoriul României și reliefează odată în plus complexitatea fenomenului ce a dus la stingerea culturilor paleoliticului mijlociu și măsura în care acestea au participat la formarea celor specifice paleoliticului superior, fenomen cu implicații teoretice dintre cele mai dificile, concretizate în raportul dintre omul de Neandertal și Homo Sapiens.

LE PALÉOLITHIQUE DE MITOC—VALEA IZVORULUI TRAITS SPECIFIQUES DE LA CULTURE ET MILIEU NATUREL

Résumé

Les recherches complexes pratiquées dernièrement sur un objectif paléolithique découverte depuis 1956 ont permis des précisions particulièrement importantes, susceptibles d'être résumées comme suit :

1. Il s'agit d'un atelier qui, caractérisent une culture spécifique pour la rivière du Prut au commencement du paléolithique supérieur, avec beaucoup du denticulé et une grande pourcentage de lames, de rares éléments levalloisiens typiques et des éléments bifaciaux.
2. Au point de vue géo-chronologique, l'activité humaine de cet objectif s'est développée dans l'ensemble interstadial Ohaba, parallèle à l'interstadial Arcy—Schliefried B.

13 Alex. Păunescu și colab., Considerații arheologice, geocronologice și paleoclimatice privind așezarea Ripiceni—Izvor, SCIVA, 27, 1976, 1, p. 5-21.

14 M. Cărciumaru, Cîteva aspecte privind oscilațiile climatului din pleistocenul superior în sud-vestul Transilvaniei, SCIV, 24, 1973, 2, p. 179-205.

15 M. Cărciumaru și V. Glăvan, Analiza polinică și granulometrică a sedimentelor din Peștera Gura Cheii (Rîșnov), SCIVA, 26, 1, p. 9-15.

16 Alex. Păunescu și colab., Semnificația cronostratigrafică și paleoclimatică a unor analize chimice, granulometrice și palinologice în unele așezări paleolitice din Bazinul Ceahlăului. Considerații asupra tipului și caracterului așezărilor, SCIVA, 25, 1-77, 2, p. 157-183.

17 M. Cărciumaru, Studiul paleoclimatic și geocronologic asupra unor stațiuni paleolitice din Banat, în F. Mogoșanu, *Paleoliticul din Banat*, București, 1978.